

การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม
THE DEVELOPMENT MODEL OF APPLICATION OF THE
BUDDHADHAMMA IN SOCIAL DEVELOPMENT

พระรัตนมุนี (ปุณณมี วิสารโท)*

Phra Rattanamuni (Punname Visaratho)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักพุทธธรรมว่าด้วยการพัฒนาสังคม 2) เพื่อศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมในระดับปัจเจกบุคคล และ 3) เพื่อพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน การศึกษาวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 20 รูป/คน โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา เพื่อจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา แล้วนำมาสังเคราะห์เชิงระบบ เพื่อหาประเด็นร่วมหรือประเด็นหลักและอธิบายเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. หลักพุทธธรรมว่าด้วยการบุคคลและพัฒนาสังคมนั้น พบว่า มีหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาบุคคล เช่น หลักไตรสิกขา สัมปยุตธรรม อิทธิบาท อริยสัจ เป็นต้น โดยเฉพาะหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา นั้น มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคคลเป็นอย่างมาก ส่วนหลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ได้แก่ หลักอปริหานิยธรรม สังคหวัตถุธรรม สาราณียธรรม พรหมวิหารธรรม เป็นต้น ล้วนส่งเสริมให้ชุมชนได้มีการทำงานร่วมกันอย่างเกื้อกูล

2. กระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมในระดับปัจเจกบุคคล พบว่า การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาบุคคล 1) ศีล นำไปสู่การส่งเสริมการประพฤติดี ประพฤติชอบ ถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบ ตามท่วงทำนองคลองธรรม 2) สมาธิ

---

* Doctor of Philosophy Program in Social Development, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

เป็นการฝึกฝนพัฒนาจิตใจโดยการการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม 3) ปัญญานำไปสู่การฝึกฝนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และเกิดการคิดดี คิดชอบโดยอาศัยหลักปรโตโมสะและโยนิโสมนสิการที่ต้องมีกัลยามิตรและสิ่งแวดล้อมที่ดีมาเอื้ออำนวย

3. รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชนพบว่า ในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชนนั้นสามารถประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรม 7 เพื่อสร้างกระบวนการสำคัญ คือ 1) การสร้างความร่วมมือ 2) การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน และ 3) การสร้างความต่อเนื่องและความยั่งยืน โดยชุมชนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องสร้างทุนทางสังคม โดยใช้ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีหรือวิถีชาวพุทธในการสร้างประโยชน์ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นสิ่งแวดล้อม สุขภาพ การเรียนรู้ร่วมกัน

คำสำคัญ : การพัฒนารูปแบบ, หลักพุทธธรรม, การพัฒนาสังคม

ABSTRACT

This research consisted of three main objectives, namely: 1) to study the concepts and principles of Buddhism in social development; 2) to explore a process to apply the Buddhist principles for social development at individual level; and 3) to develop model of Buddhadhamma application in social development at community level. The research is a Qualitative Research. The data collection was conducted by in-depth interviews with key informants by using purposive selection. The collected data were analyzed by content analysis and presented by descriptive technique to classify category and then systematically synthesized to find common issues and describe the content.

The findings revealed that:

1. As for the concept and principles of Buddhism in social development, it has been found that the Buddhist principles being suitable for social development, i.e., the Buddhist principle for social development at the individual level by applying the principles of Tisikkha (threefold learning) for the development of human capital in three main areas,

namely, Sila (Precept), Samadhi (meditation) and Panna (wisdom), and the application of Buddhist principles for social development at the community level, i.e.,

2. As for the process to apply the Buddhist principles for social development at individual level, it has been found that it is an application of the Tisikkha for human capital development: Sila (precepts) focuses on good conduct, behave properly according to the rules, morality, morals, customs, good traditions, physical and verbal, do not make others miserable, do not make oneself miserable; Samadhi (concentration) is a practice to develop the mind by developing virtue and ethics to strengthen the mind, develop mental capacity to be strong, strong, courageous, be able to develop a happy spirit; and Panna (wisdom) stresses on training, knowledge, understanding and good thinking under the principle of Paratoghosa (another's utterance) and Yonisomanasikara (reasoned attention), which must be of good friend and environment.

3. As for the model of Buddhadhamma application in social development at community level, it has been found that in social development at community level, it is the application of 7 Aparihaniyadhammas (Conditions of Welfare): It is an integration of the principles of participation in community development conforming to the concept of participation of the International Association for Public Participation consisting of 5 categories: 1) Inform, 2) Consult, 3) Involve, 4) Collaboration, and 5) Empowerment.

Keywords: Model Development, Buddhadhamma, Social Development

1. บทนำ

นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยในราวพุทธศตวรรษที่ 2-3 หรือเมื่อประมาณ พ.ศ.236-238 ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ของพระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์อินเดียในสมัยนั้น พระเถระ 2 รูป คือ พระโสณและพระอุตตระได้เดินทางมายังดินแดนประเทศไทย ซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่า “สุวรรณภูมิ” ดินแดนที่มีขอบเขตกว้างขวางมีประเทศต่างๆ รวมกันอยู่หลายประเทศ ทั้งพม่า เวียดนาม กัมพูชา ลาว มาเลเซีย ไทย และนับจากนั้นเป็นต้นมาอารยธรรมแห่งพระพุทธศาสนาก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย แนวคิดและวิถีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไทย มีความเกี่ยวข้องกับผู้คนทุกชนชั้น นับตั้งแต่สถาบันพระมหากษัตริย์จนไปถึงชาวบ้านทั่วไป พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ปรัชญา การดำรงอยู่ในวิถีชีวิต และการสร้างสรรค์ในเชิงศิลปวัฒนธรรมจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา และกระบวนการจัดการที่สอดคล้องกับบริบทและวัฒนธรรมทางสังคม ในขณะที่สถานที่สำคัญหรือวัดในทางพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในสาขาต่างๆ ทั้งในด้านโบราณคดี จารัตประเพณี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ฯลฯ ซึ่งนับว่ามีคุณค่าและมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการเชื่อมโยงเรื่องราวประวัติความเป็นมาของผู้คนในสังคม

หลักการและวิถีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาได้มีขยายขอบเขตไปสู่การดำเนินการในมิติต่างๆ เพิ่มมากขึ้นทั้งในด้านความเชื่อ พิธีกรรม และการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักพุทธธรรมไว้ 3 ประการ คือ 1) หลักพุทธธรรม จะช่วยให้บุคคลและสังคมมีความรัก ความเมตตา และมีความสามัคคี สามารถร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันได้ (Busakorn Watthanabut,2018) สิ่งนี้จะต้องนำมาเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาคนไทย ผู้ปกครองประเทศ นักวิชาการ ครูบาอาจารย์จึงเป็นกลจักรที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาจริยธรรมดังกล่าว ให้เกิดให้มีในเด็ก เยาวชนคนไทย ตามลำดับขั้นการพัฒนาจริยธรรม การดำเนินการสอนจริยธรรมที่ควรจัดเป็นกระบวนการเป็นไปตามลำดับขั้นการพัฒนาจริยธรรม การสอน "คุณธรรม/จริยธรรม" เป็นความต้องการที่คนรุ่นหนึ่งจะชี้แนะคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผู้ถ่ายทอดจะต้องมีความเชื่อว่าประสบการณ์ของตนอาจสร้างความเข้าใจเรื่อง คุณธรรม/จริยธรรม หรือ

ความดี ความถูกต้อง ความเหมาะสมอย่างถ่องแท้ในระดับหนึ่งและต้องการให้เยาวชน
 เชื้อดีและเหมาะสมกับเยาวชน (Surapon Suyaprom, 2015: 178-195)

แนวคิดและวิถีการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาดังกล่าวนั้น เป็นรากฐานที่
 สำคัญของการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไทย เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของ
 การเรียนรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ การดำเนินวิถีชีวิต และการสร้างสรรค์ในเชิงศิลปวัฒนธรรม
 จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม ภูมิปัญญา และ
 กระบวนการจัดการของผู้คนในสังคม ในขณะที่ศาสนสถานหรือวัดทางพระพุทธศาสนาได้
 กลายเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในสาขาต่างๆ ทั้งในด้านโบราณคดี จารึกประเพณี
 สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ฯลฯ ซึ่งนับว่ามีคุณค่ายิ่งและมีบทบาทที่สำคัญในการเชื่อมโยง
 เรื่องราวความเป็นมาของชุมชนกับการพัฒนาสังคมไทย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักพุทธธรรมว่าด้วยการพัฒนาสังคม

2.2 เพื่อศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมใน
 ระดับปัจเจกบุคคล

2.3 เพื่อพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมใน
 ระดับชุมชน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนา
 สังคม” การศึกษาวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการ
 เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก
 (Key Informants) โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) การวิเคราะห์
 ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) นำเสนอข้อมูลด้วย
 วิธีการพรรณนา เพื่อจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา (Category) แล้วนำมาสังเคราะห์เชิงระบบ
 (Systematic synthesis) เพื่อหาประเด็นร่วมหรือประเด็นหลักและอธิบายเนื้อหา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ การพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ
 ได้แก่ 1) พระสงฆ์ นักวิชาการทางพุทธศาสนา ผู้ที่มีบทบาทในการนำหลักพุทธธรรมไป
 ประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของบุคคลและการพัฒนาสังคม เช่น มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นต้น 2) พระสงฆ์ ผู้นำกลุ่มองค์กรและชุมชน ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมหรือกลุ่มพระพุทธรศาสนาเพื่อสังคม ได้แก่ คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงราย เป็นต้น และเครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ/กลุ่มเสขิยธรรม 3) ผู้บริหารและบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงราย ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

4. ผลการวิจัย

4.1 แนวคิดและหลักพุทธธรรมว่าด้วยการพัฒนาสังคม จากการศึกษาพบว่าหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในประยุกต์ใช้กับการพัฒนาสังคม ได้แก่ หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมในระดับปัจเจกบุคคล โดยการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์ ใน 3 ประการสำคัญ ได้แก่ศีล สมาธิ และปัญญา และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ได้แก่ หลักการบริหารนิยธรรม 7 ประกอบด้วย 1) หมั่นประชุมเนื่องนิตย์ 2) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกัน 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีบัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว 4) ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ 5) ไม่ข่มเหงสตรี ไม่ลู่อ่านาจแห่งกิเลสตัณหา คือความอยากได้ อยากมี อยากเป็น 6) เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปูนียสถาน และ 7) ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แว่นแคว้นของเรา และท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก โดยบูรณาการกับหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

4.2 กระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมในระดับปัจเจกบุคคล ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาทุนมนุษย์ ด้านศีลจะเน้นไปที่การประพฤติดี ประพฤติชอบ ถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบ ตามท่วงทำนองคลองธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีอันดีงามทั้งทางกาย ทางวาจา ไม่เป็นการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน การพัฒนาทุนมนุษย์ด้านสมาธิ ถือเป็น การฝึกฝนพัฒนาจิตใจโดยการการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม การพัฒนาสมรรถภาพของจิตใจ ให้มีความเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง แก่ล้าวก้า สามารถ การพัฒนาจิตใจให้เกิดความสุข และการพัฒนาทุนมนุษย์ด้านปัญญา โดยเน้นการฝึกฝนอบรมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และเกิดการคิดดี คิดชอบโดยอาศัยหลักปรโตโมสะและโยนิโสมนสิการ ที่ต้องมีกัลยามิตรและสิ่งแวดล้อมที่ดีมาเอื้ออำนวย

4.3 รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชนนั้นสามารถประยุกต์ใช้หลักการบริหารนิยธรรม 7 ประกอบด้วย 1) หมั่นประชุมเนืองนิตย์ 2) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกัน 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว 4) ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ 5) ไม่ข่มเหงสตรี ไม่ลู่อำนาจแห่งกิเลสตัณหา คือความอยากได้ อยากมี อยากเป็น 6) เคารพบูชาสักการะเจตีย์ ปุชนียสถาน และ 7) ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แว่นแคว้นของเรา และท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก โดยการบูรณาการกับหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมตามแนวของ International Association for Public Participation 5 ด้าน ตามที่กล่าวข้างต้น

5. อภิปรายผลการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม” นี้ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัย โดยมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

5.1. แนวคิดและหลักพุทธธรรมว่าด้วยการพัฒนาสังคม จากการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในประยุกต์ใช้กับการพัฒนาสังคม ได้แก่ หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมในระดับปัจเจกบุคคล โดยการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาตนเอง ใน 3 ประการสำคัญ ได้แก่ศีล สมาธิ และปัญญา ประกอบด้วย 1) การพัฒนาด้านศีล เป็นเรื่องของการฝึกฝนพัฒนาเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรม เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์หรือพฤติกรรมเชิงลบให้กลายเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์หรือพฤติกรรมเชิงบวก เริ่มตั้งแต่การศึกษาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้รู้เข้าใจ ขยายผลไปสู่การฝึกอบรมให้เกิดทักษะ เกิดความเชี่ยวชาญ 2) การพัฒนาด้านสมาธิ เป็นการฝึกฝนจิตใจจากมนุษย์ผู้ที่ยึดด้วยกิเลสที่หยาบหนา แข็งกระด้าง ให้กลับกลายเป็นมนุษย์ที่มีความละเอียดอ่อน มีความอ่อนโยน เป็นการพัฒนาคุณภาพของจิตใจให้ตั้งงามให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีต และประเสริฐ 3) การพัฒนาด้านปัญญา เป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต เพื่อให้เกิดมีความรู้ความเข้าใจในข้อมูล ความรู้รวมทั้งศิลปวิทยาการต่างๆ เพื่อให้เข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องตั้งงาม และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ได้แก่ หลักการบริหารนิยธรรม 7 ประกอบด้วย 1) หมั่นประชุมเนืองนิตย์ 2) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกัน

3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว 4) ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ 5) ไม่ข่มเหงสตรี ไม่ลู่อำนาจแห่งกิเลสตัณหา คือความอยากได้ออยากมี อยากเป็น 6) เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปูชนียสถาน และ 7) ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แว่นแคว้นของเรา และท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก ส่วนบทบาทในการพัฒนาชุมชนของปราชญ์ชาวบ้าน ศึกษาใน 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการสร้างความร่วมมือ 2) ด้านการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน และ 3) ด้านความต่อเนื่องและความยั่งยืน ส่วนรูปแบบในการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธเป็นการบูรณาการระหว่างหลักอปริหานิยธรรมกับหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

5.2 กระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมในระดับปัจเจกบุคคล จากการศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรม พบว่า หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเกือบทุกหลักธรรมถือเป็นหลักแห่งการพัฒนามนุษย์ โดยเฉพาะการพัฒนาให้มนุษย์นั้นได้พ้นจากบ่วงแห่งทุกข์ พระพุทธองค์ได้ทรงให้หลักอริยสัจ 4 มาเป็นกรอบให้เกิดการแก้ไขปัญหาเชิงระบบ ขณะที่วิธีการหรือแนวทางนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงให้หลักมัชฌิมาปฎิปาทา หรือ มรรคมีองค์ 8 มาเป็นเครื่องชี้นำ ทั้งนี้มรรคมีองค์ 8 นั้นพระพุทธองค์ยังทรงย่อให้เหลือเพียง 3 ส่วนสำคัญที่จะสนับสนุนเพื่อการพัฒนามนุษย์ให้ก้าวล่วงจากความทุกข์ ซึ่งก็คือ "หลักไตรสิกขา" หรือหลักที่ว่าด้วยแนวทางแห่งการยึดถือ "ศีล" การหมั่นทำให้จิตใจเกิดความใสบริสุทธิ์ สะอาด สงบนิ่งด้วยแนวทางแห่ง "สมาธิ" และสุดท้ายคือการเข้าถึงองค์ความรู้ที่ทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุดในสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริงหรือแนวทางแห่ง "ปัญญา" สำหรับรูปแบบในการพัฒนาบุคคลหรือทรัพยากรบุคคลให้ถึงพร้อมสู่ความเป็น "ทุนมนุษย์" ตามหลักไตรสิกขานั้น ทั้งนี้ผลวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Thanawat Jomprasert (2009) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "กระบวนการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์เพื่อการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว" ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์เพื่อการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีประเด็นสำคัญ นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Suwida Seangsehanart (2006) ที่ได้วิจัยเรื่อง "ภูมิปัญญาบูรณาการบนฐานคิดพุทธปรัชญา : ยุทธศาสตร์ทางเลือกในการพัฒนาสังคมไทย" ซึ่งพบว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาจะต้องมีทั้งแนววิถีในระดับบุคคลและชุมชนและแนวกว้างในระดับสังคมและระดับโลก ในระดับบุคคลและชุมชน ยุทธศาสตร์ที่สำคัญคือ การมีเป้าหมายชีวิตที่ไม่มีทุกข์ด้วยศีล การเปลี่ยนตนเองโดยใช้

กิจกรรมทางโลกเป็นเครื่องมือพัฒนาทางธรรมกระบวนการขัดเกลา ความรักและพลังกลุ่ม หรือชุมชน ในระดับสังคม ยุทธศาสตร์ที่สำคัญคือพลังเครือข่ายแห่งความรักและการทำประโยชน์สู่สังคมและในระดับโลก หลักสำคัญยังคงเป็นการ “ให้” เพื่อให้เกิดพลังเครือข่ายแห่งความรักของประเทศพันธมิตรและจุดยืนของประเทศคือเป็นประเทศแห่งการพัฒนาจิตใจ

5.3 รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน จากการศึกษา พบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชนนั้น สามารถประยุกต์ได้ตามแนวทางหลักอภิปธานิยธรรม 7 โดยบูรณาการเข้ากับหลักการมีส่วนร่วม สรุปเป็นประเด็นได้ ดังนี้ 1) ด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) สอดคล้องกับหลักอภิปธานิยธรรมที่ว่า ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แว่นแคว้นของเรา และท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกในประเด็นนี้ผู้วิจัยตีความในหลักธรรมที่ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน คือ การมีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน (Knowledge Center) ซึ่งศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชน ในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน จากผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาสกร นันทพานิช และคณะ (Passakorn Nanthapanit and other, 2005) ได้วิจัยเรื่อง “การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนเชิงบูรณาการ : กรณีศึกษาตำบลหนองห้าง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ” ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ในเชิงบูรณาการทั้งด้านสุขภาพ ด้านการเกษตร ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการสร้างและพัฒนา องค์กรชุมชน เกิดแผนพัฒนาสุขภาพชุมชน มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนและเชื่อมประสานเครือข่ายเพื่อดำเนินงานตามแผนพัฒนาที่ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขึ้น 3) ด้านการเกี่ยวข้อง (Involve) สอดคล้องกับหลักอภิปธานิยธรรมที่ว่า พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกัน แนวทางในการบูรณาการ คือ การกำหนดลักษณะหรือมิติของการมีส่วนร่วมในชุมชนชุมชนนั้นเป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมภาคประชาชนด้วยกับเองและภาคประชาชนกับส่วนงานของรัฐ

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1) การพัฒนาทุนมนุษย์ด้านศีลจะต้องพัฒนาทุนมนุษย์ให้เป็นคนดีมีคุณธรรม โดยพัฒนาให้ทุนมนุษย์เป็นผู้ที่มีสุขภาพดี มีร่างกายแข็งแรง มีบุคลิกภาพที่ดี มีความพร้อม ในการให้บริการประชาชนและสาธารณะ โดยเน้นการประพฤติ ปฏิบัติดีทางกายและวาจา รวมถึงการมุ่งประกอบสัมมาชีพด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่คด ไม่โกง หรือทุจริต คอร์รัปชัน โดยมียุทธศาสตร์สำคัญ

2) การพัฒนาทุนมนุษย์ด้านสมาธิจะต้องพัฒนาทุนมนุษย์ให้ถึงพร้อมด้าน คุณภาพจิตที่ดี สมรรถภาพจิตที่ดี และสุขภาพจิตที่ดี โดยพัฒนาให้ทุนมนุษย์กลายเป็นผู้ที่มีความอบอุ่นซาบซึ้งใจด้วยศรัทธาและความภาคภูมิใจในบทบาท อำนาจหน้าที่ ส่งผลให้เกิดการประพฤติ ปฏิบัติที่สุจริต เทียงธรรม มีจิตสำนึกในคุณค่าแห่งการเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ขององค์กรหรือส่วนรวม มีความกล้ากล้า มั่นใจที่จะคิด ทำ หรือพูด ในสิ่งที่เป็นกุศลทั้งหมด

3) การพัฒนาทุนมนุษย์ด้านปัญญานั้นจะต้องการพัฒนาให้มีปัญญารู้เท่าทัน ความจริง เข้าถึงธรรมชาติและชีวิต อันทำให้จิตใจเป็นอิสระโดยไม่หวั่นไหวหรือถูกครอบงำ ด้วยความผันผวนหรือความแปรปรวนจากปัจจัยต่าง ๆ ไม่ผิดหวังเศร้าโศกบิบบิ้นจิตใจ เพราะความยึดมั่นถือมั่น มีความปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส สดชื่น เบิกบานใจอยู่ตลอดเวลา มองเห็นโลกและชีวิตด้วยความเป็นจริง

7.2 ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัตินี้ ได้เสนอแนะจากผลการวิจัยในประเด็นที่เห็นว่าสำคัญและควรเป็นประเด็นเร่งด่วนต่อการพัฒนาสังคม ดังนี้

1) สนับสนุนโครงการก่อสร้างลานกีฬา สวนสุขภาพ หรือสถานที่ออกกำลังกายในชุมชน หมู่บ้าน รวมทั้งจัดการแข่งขันกีฬาเชื่อมความสัมพันธ์ทั้งกีฬาภายใน องค์การบริหารส่วนตำบล และกีฬาสำหรับประชาชนทั่วไปในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อแสวงหาการมีส่วนร่วม การละเลยพฤติกรรม การพัฒนาความมีน้ำใจนักกีฬา ที่สำคัญคือมีส่วนสนับสนุน ส่งเสริมให้บุคลากรและประชาชนมีสุขภาพกายแข็งแรง สุขภาพจิตเข้มแข็ง

2) สนับสนุนโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม การฝึกปฏิบัติธรรม รวมถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี เทศกาล หรือวัฒนธรรมในชุมชนหรือท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อจะมีส่วนสนับสนุน ส่งเสริมให้บุคลากรและประชาชนมีจิตใจที่ละเอียดอ่อน รอบคอบ สุขุม มี

สติ มีสมาธิ รวมทั้งยังเป็นการสร้างกุศลโอบายในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สงบ มีความสุข และยั่งยืน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในงานบุญ ประเพณี เทศกาล หรือวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ

3) สนับสนุนโครงการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข งานบริการประชาชน ผ่านโครงการพัฒนาหัวใจบริการ (Service Mind) เพื่อให้เกิดจิตสำนึก จิตสาธารณะ และเกิดการปรับตัวในการที่จะมีส่วนร่วมสร้างความประทับใจให้เกิดขึ้นกับประชาชนเจ้าของพื้นที่ซึ่งเป็นผู้มารับบริการ และที่สำคัญจะต้องพัฒนาให้ก้าวไปสู่การบริการขั้นสูงสุด นั่นคือ การบริการเหนือความคาดหมาย เพื่อสร้างความศรัทธา เชื่อมันให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนและยาวนาน

7.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับ “การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม” ในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

1) ควรดำเนินการในลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งเป็นใช้วิธีการปฏิบัติ กระบวนการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง การเรียนรู้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาชุมชนเป็นการเฉพาะ

2) ควรเพิ่มกรณีศึกษาจากพื้นที่ของประเทศไทยในภาคอื่น ๆ เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคกลางเพื่อเพิ่มบริบทของการวิจัยให้ได้องค์ความรู้และรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่หลากหลาย

References

- Busakorn Watthanabut. (2018). Creating a model for Ethical Development for the Development of Human Capital in the 21st Century. *Journal of MCU social Science Review*,7(1),271.
- Passakorn Nantapanich et al.. (2005). *The Promotion of Learning Process and Participation of People in the Community for Integrated Community Development: A Case Study of Nongmai Sub-district*. Amphoe Uthumphon Phisai Sisaket. Research Report. Faculty of Agriculture: Ubon Ratchathani Rajabhat University.
- Patcharin Sirisunthorn. (2000). *Research Report on the Relationship between Thai Wisdom and Community Development: A Case Study of Phitsanulok Province* (Research Report). Phitsanulok: Naresuan University.
- Sin Samut Bhakdi. (2011). *Moral Development of Educational Personnel by Sufficiency Economy Philosophy* (Doctor of Philosophy Regional Development Strategy). Graduate School: Ubon Ratchathani Rajabhat University.
- Surapon Suyaprom. (2015). The Personel's Competency Development for Staff of Local Administrative Organization According to Buddhism. *Journal of MCU Social Science Review*, 4(2) (Special Issue), 178-195.
- Suvadee Sangvannan. (2006). *Wisdom of Integrity on Buddhist Thought. Philosophy: Alternative Strategies for Thai Social Development. Ph.D.Interdisciplinary Studies* Interdisciplinary College: Thammasat University.
- Suvadee Sangvichien. (2006). *Integrative Wisdom on Buddhist Thought. Philosophy: Alternative Strategies for Thai Society Development*. (Doctor of Philosophy Faculty of Interdisciplinary Studies). Graduate School: Thammasat University.

Thanawat Chomrasert. (2009). *Human Resources Development for Local Government Organization Development In Thailand and the Lao People's Democratic Republic*. (Ph.D. Department of Regional Development Strategy). Faculty of Humanities and Social Sciences Rajabhat Institute.

The process of developing the process involved in community development. (2010). *A case study of Banpakoon Moo 10. Kapchachong Subdistrict. Kasetsart District. Surin Province* (Research Report). Surin Rajabhat University: Libraries.

Tidarat Srichao. (2014). *Life development model based on the philosophy of sufficiency economy of the people in Kalasin province*. (thesis of Doctor of Philosophy Department of Regional Development Strategy). Graduate School: Mahasarakham Rajabhat University.